

Citation:

Микова, Л. (2018). Описание на формоизменителните типове при числителните имена в българския език (като част от работата над нормативна граматика). *Slavia Meridionalis*, 18. <https://doi.org/10.11649/sm.1659>

Mikova, L. (2018). Opisanie na formoizmenitelnite tipove pri chislitelnite imena v bulgarskiia ezik (kato chast ot rabotata nad normativna gramatika). *Slavia Meridionalis*, 18. <https://doi.org/10.11649/sm.1659>

Лора Микова

Институт за български език
Българска академия на науките

Описание на формоизменителните типове при числителните имена в българския език (като част от работата над нормативна граматика)

При разработването на нормативна граматика на българския език един от основните постулати е независимото описание на форма и съдържание.¹ Като главен критерий при определянето на формоизменителните типове на изменяемите части на речта е приет морфологичният. Основната формоизменителна категория при имената е членуването, следват числото и родът.

Класът на числителните имена се състои от думи, които могат единствено да се членуват, не се менят по род и число. Друга важна особеност е, че всички числителни имат нулево окончание. Така признаците, според които числителните се делят на формални типове, са: 1) форма на членната

¹ Вж. по-подробно Станчева, Томов, Паскалев, Кунева, & Микова, 2017.

This work was supported by the Bulgarian Ministry of Education and Science.

Competing interests: no competing interests have been declared.

Publisher: Institute of Slavic Studies, Polish Academy of Sciences.

This is an Open Access article distributed under the terms of the Creative Commons Attribution 3.0 PL License (creativecommons.org/licenses/by/3.0/pl/), which permits redistribution, commercial and non-commercial, provided that the article is properly cited. © The Author(s) 2018.

морфема (напр. *-та* при *десетина-та* и *-те* при *пет-те*); 2) наличие на отмет на ударението върху членната морфема (напр. *две – двѐ-те* и *пет – пет-тѐ*); 3) наличие на дублетни форми (напр. *единайсет* и *единадесет*).

Промяната на ударението като структурна особеност при езици със свободно ударение също е взета предвид като критерий при обособяването на флективни типове при числителните имена. Наличието на дублетни форми е пряко свързано с нормативността, която е от основните аспекти при съставянето на нормативна граматика, поради това също е критерий при отделянето на формообразователни типове.

Тъй като изследването има нормативен характер, информацията за набора от форми и нормативната им характеристика е извлечена от словника на *Официалния правописен речник на българския език* от 2012 г. (ОПР, 2012), издание на Института за български език към БАН, който кодифицира нормите на съвременния български книжовен език. В някои случаи наборът от форми в изследването се отличава от този в ОПР (2012), напр. по отношение на членуваните форми на *двеста* и *триста*: в ОПР (2012) те са само *двѐста-та* и *трѝста-та*, докато според нас има и дублетни членувани форми *двеста-тѐ* и *триста-тѐ* (повече за това вж. при тип 3).

Освен чрез прилагането на морфологичния критерий отнасяме лексеми към числителните имена чрез още един критерий – синтактичен. Така се обособява тип (тип 8), към който спадат лексеми, които не отговарят на морфологичния критерий – не могат да се членуват (неизменяеми са), но според своите синтактични особености попадат в класа на числителните.

Синтактичният критерий за числителните е, че те се съчетават само със съществителни в мн.ч. (напр. *пет котки*, *десетина реда*), като някои числителни (напр. *много*, *колко*, *повече*) се съчетават и със следните три типа неброими съществителни в ед.ч.: 1) абстрактни (*любов*, *радост*, *здраве*, *ум*); 2) за назоваване на вещества, които се схващат като неразделима маса (*вода*, *захар*, *прах*, *брашно*); 3) събирателни (*добитък*, *народ*). Това означава, че числителните не се съчетават с броими съществителни в ед.ч.: не са граматически правилни съчетания от типа на **пет гълъб*, **двама приятел*, **много чаша*, **толкова книга*.

Чрез прилагането на синтактичния критерий лексеми от типа на *половин*, които по своята семантика приличат на числителни – означават количество, не смятаме за числителни имена, тъй като се съчетават с броими съществителни в ед.ч. – *половин лист*, *половин час*.

В традиционната граматика при определянето на частите на речта в някои случаи се прилагат чисто семантични критерии без оглед на формалната характеристика на лексемите. Така към класа на числителните имена традиционно биват отнасяни редните числителни имена поради тяхното значение – също като бройните числителни означават числов признак, както е посочено и в дефинициите за бройните и редните числителни в академичната граматика от 1983 г. (ГСБКЕ, 1983, с. 179–180). Но пак там е отбелязано за редните числителни имена, че „По значение и граматически особености те много приличат на прилагателните имена и поради това някои граматисти ги причисляват към тях“. Както споменахме в началото, водещ в нашето изследване е формалният морфологичен критерий и чрез стриктното му прилагане отнасяме към класа на числителните имена само числителните бройни, а числителните редни присъединяваме към класа на прилагателните имена. Числителните редни се менят по род и число също като прилагателните – *първият, първата, първото, първите*, срв. с *красивият, красивата, красивото, красивите*. Докато за числителните имена приемаме, че могат само да се членуват, но не и да се изменят по род и число. По същия начин, чрез стриктното прилагане на формалния морфологичен критерий, към класа на прилагателните се присъединява и традиционно описваното като числително *един* (което се мени по род – *една, едно*, и има форма за множествено число – *едни*). В класа на съществителните попадат числителните съществителни *хиляда, милион* и *милиард*, тъй като те имат форми за множествено число (*хиляди, милиони, милиарди*).

Има и случаи, когато отнасяме към класа на числителните лексеми, които традиционната граматика причислява към други части на речта. Традиционно причисляваните към класа на наречията *много* и *малко* разглеждаме по следния начин: обособяваме две лексеми: *много¹* и *много²*, както и *малко¹* и *малко²* според техните морфологични и синтактични особености. *Много¹* и *малко¹* отнасяме към класа на числителните, тъй като отговарят на морфологичния критерий – могат да се членуват (и не се менят по род и число): *много¹то гълъби, много¹то книги, малко¹то хора*. Отговарят и на синтактичния критерий – съчетават се със съществителни имена в мн.ч.: *много работници, малко моливи*; с неброими съществителни в ед.ч.: *много любов, малко късмет; много захар, малко кафе; много народ, малко добитък*. Тези две формални характеристики ни дават основание да ги отнесем към класа на числителните имена. Докато лексемите *много²* и *малко²* причисляваме към наречията според техните морфологични

(не се членуват – *мисли много, малко глуповат, много бързо (избяга)*) и синтактични (съчетават се с глаголи, прилагателни имена и други наречия) особености. Повече за *много* и *малко* вж. при тип 7.

По същата причина смятаме и традиционно разглежданото като местоимение *няколко* за числително име: отговаря на морфологичния (членува се: *няколкото песни*) и на синтактичния критерий (съчетава се със съществителни в мн.ч.). Повече за *няколко* вж. при тип 7.

По традиция към класа на местоименията се отнасят *колко, колкото, колцина, толкова, николко*, а към класа на наречията – *повече, повечето, доста, безброй, безчет*. В нашето изследване те обаче спадат към класа на числителните имена. Въпреки че не отговарят на морфологичния критерий за числителните – не се членуват, според синтактичните си характеристики тези лексеми попадат в класа на числителните: съчетават се със съществителни, но не и с броими съществителни в ед.ч. Повече за *колко, колкото, колцина, толкова, николко, повече, повечето, доста, безброй, безчет* вж. при тип 8.

В тази статия са описани осемте формални типа, които се обособяват при числителните въз основа на изведените по-горе три признака – форма на членната морфема, наличие на отмет на ударението върху членната морфема и наличие на дублетни форми.

При отделните типове са отбелязани различията с описанието на числителните в изследванията, които имат сходен характер с нашето, а именно при Вяра Малджиева (2009), Боримир Кръстев (1997) и в *Речника за правоговор, правопис, пунктуация* с автори Димитър Попов, Кирил Симов, Светломира Видинска (РППП, 1998).

1. Тип 1 – числителни с членувана форма на *-та*, ударението не се мести при членуване.

Основна форма	Членувана форма
Ø <i>десетйна</i>	-та <i>десетйна-та</i>

В този тип обособяваме числителни, които според други граматични изследвания са причислявани към различни типове: *два, двâма, тръма*,

четирѝма, петѝма, шестѝма, седѝмина, осѝмина, деветѝма, десетѝма, двѝамка, трѝмка, четирѝмка, двѝамца, трѝмца, четирѝмца, двѝамѝна, двойца, тройца, четвѝорица, мнозѝна, неколѝцина, малѝцина, хилѝда, десетѝна, петдесетѝна, седемдесетѝна, осемдесетѝна, деветдесетѝна, стотѝна.

В разработваната нормативна граматика на съвременния български книжовен език критериите синтактична съчетаемост, семантични и прагматични особености се използват не за отделяне на формални типове, а за изключването на форми, които по същество представляват отделни лексеми, а не са членове на дадена парадигма. Така всички т.нар. мъжколични числителни (*двама, трима* и т.н.) се изключват от парадигмата на съответните числителни бройни, тъй като при членуване присъединяват различна членна морфема: напр. *петѝма-та*, но *пет-тѝ*. Освен морфологичния при обособяването им като самостоятелни лексеми се използват и синтактичният и семантичният критерий: в книжовния език при свързването си със съществителни те не се съчетават със съществителни в бройна форма (*трима студенти*; съчетания със съществителни в бройна форма като *двама ученика, петима учителя* са не книжовни), имат ограничена съчетаемост – само със съществителни, назоваващи лица от мъжки пол (напр. когато говорим за *трима преподаватели*, един или двама от тях може да са жени (преподавателки), но единият от тях задължително трябва да е мъж). Когато се употребяват самостоятелно – напр. *Ние бяхме петима* – означават само лица, като сред тях трябва да има поне един мъж. По същия начин *десетина* не е част от парадигмата на *десет*: членува се с различна членна морфема: *десетѝна-та* (за разлика от *десет-тѝ*); семантиката на двете числителни е различна: *десетина* означава приблизителен, а *десет* – точен брой.

Б. Кръстев (1997) и В. Малджиева (2009) разглеждат мъжколичните числителни не като отделни лексеми, а като мъжколични форми на числителните, т.е. *трима* е форма от парадигмата на *три*. Според В. Малджиева „Основните (бройни) числителни имена имат следните форми: обща форма за род (която е основната им форма) и форма за мъжколичен род“ (Малджиева, 2009, с. 78). Авторката не схваща *двоица, троица, четворица* като отделни лексеми, а като мъжколични форми на *два, три, четири*; също така описва *двама* и *двамина* като дублети. Според В. Малджиева всички мъжколични форми имат окончание *-а* и се образуват с формантите *-мин-* (*седмина*), *-м-* (при основи с вокален изглас – *двама*), *-им-* (при

основи с консонантен изглас – *петима*), *-(и)ц-* (*двоица*). В РППП (1998) обаче те са представени не като мъжколични форми, а като мъжколични числителни, разглеждат се като отделни лексеми, както приемаме и ние. Също така според нашето изследване мъжколичните числителни *двама*, *трима* и т.н. имат нулево окончание.

В. Малджиева разглежда *неколцина* като мъжколична форма на *няколко* (Малджиева, 2009, с. 79). Б. Кръстев определя *неколцина* като неопределително местоимение за число и количество (Кръстев, 1997, с. 23), а не като числително. Ние обаче причисляваме *неколцина* към лексемите в класа на числителните, като не го възприемаме като форма от парадигмата на *няколко*. Причините да смятаме *неколцина* и *няколко* за две отделни лексеми, са същите като при т.нар. мъжколични числителни като *трима*, *петима* и под. и съответните бройни числителни *три*, *пет* и т.н.: членуват се чрез присъединяване на различни членни морфемии (*неколцина-та*, но *няколко-то*); синтактичните им характеристики са различни: *неколцина* не се съчетава със съществителни в бройна форма (*неколцина колоездачи*); семантичните им особености също са причина да се схващат като отделни лексеми: *неколцина* означава ‘няколко лица, мъже или мъже и жени’ и поради това се съчетава само със съществителни, които назовават лица от мъжки пол, докато *няколко* означава ‘неголям, неопределен брой’ не само на лица, но и на всякакви други същности.

В. Малджиева разглежда *два* като форма за „мъжконеличен род“, а *две* – като форма за „не-мъжки (женски и среден) род“ на една и съща лексема – числителното 2 (Малджиева, 2009, с. 78). И според Б. Кръстев числителното име *две* има форми за род: *два* – за мъжки род, *две* – за женски и среден род, т.е. те не са две отделни лексеми, а форми на една лексема; обособени са в отделен тип (Кръстев, 1997, с. 24, 75, тип 132). В РППП (1998) също пише: „Само образува група и числителното *два*, *-та* (м. род), с обща форма за ж. и ср. род – *две*, *-те*“ (РППП, 1998, с. 770). В скоби е отбелязано: „Твърде логично е като основна да се използва формата *две*, която се употребява при броене; вж. и при *един*“. Т.е. *два* и *две* се схващат като форми на една и съща лексема. Въпреки че в словника са дадени като две отделни заглавки без препратки помежду им, докато напр. при *една*, *едно*, *едни* има препратка към *един* (напр. „*една числ. и мест., вж. един*“).

В ОПР (2012) обаче *два* и *две* са отделни лексеми. В разработваната нормативна граматика те също се разглеждат като две отделни лексеми

с нулево окончание. Причините са формообразователни и синтактични. *Два* и *две* се членуват по различен начин: *два-та*, но *две-те*. Синтактичната им съчетаемост също е различна: *два* се съчетава само със съществителни от м.р. за нелица, а *две* – само със съществителни от ж.р. и ср.р.

В. Малджиева (2009, с. 79) разглежда *десетина* и останалите числителни за приблизителност като отделни лексеми, но образувани с формант *-ин-* и окончание *-а*. В настоящото описание те са представени като числителни с нулево окончание. Б. Кръстев определя *десетина*, *стотина* и т.н. като форми за приблизителен брой: „Някои бройни числителни имена имат форми за приблизителен брой – апроксимативни: *сто* – *стотина*, *десет* – *десетина*“ (Кръстев, 1997, с. 24). При описанието на типовете числителни и в таблиците също има форми за приблизителен брой (вж. тип 134, 136 и 137). В РППП (1998), както и в настоящото описание се приема, че *десетина* и останалите числителни за приблизителност са отделни лексеми, а не форми на *десет* и т.н. (Същото важи и за тип 2 – *единайсетина/единадесетина*.)

В. Малджиева определя *хиляда* като съществително име според неговата морфологична и синтактична характеристика: има пълната парадигма на съществително от женски род (*хиляда*, *хиляди*, *хилядата*, *хилядите*) и може да конституира именна фраза (Малджиева, 2009, с. 71). Б. Кръстев отнася *хиляда* към числителните имена, обособява го в отделен тип – тип 138 (Кръстев, 1997, с. 77), но посочва и форма за мн.ч. (*хиляди*) и отбелязва, че „числителното *хиляда* образува форми като съществителните имена от женски род – тип 41“ (тип 41 е *жена*). Той включва при числителните и *милион* и *милиард*, които имат форми за мн.ч. (*милиони* и *милиарди*) и са в отделен тип – тип 139 (Кръстев, 1997, с. 77), със забележка, че „образуват формите си като съществителните имена от мъжки род – тип 7“ (тип 7 е *народ*).

Ние обаче споделяме мнението на И. Куцаров (2007, с. 76–77), който по този въпрос цитира П. Пашов: „Мнозина не си дават сметка, че в българския език има две думи за означаване на това число, които звуково съвпадат, но се различават по ударението: *хиляда* и *хиляда*. *Хиляда* е съществително, то е от ж.р., мени се и по число – в мн.ч. е *хиляди*. Когато казваме *стотици* и *хиляди*, ние употребяваме две съществителни с количествено значение – *стотица* и *хиляда* (съответните числителни са *сто* и *хиляда*)“ (Пашов, П. *Българска граматика*. Пловдив, 1999, с. 90–91, цитирано в Куцаров, 2007, с. 76–77). И. Куцаров (2007) обръща внимание

на това, че на друго място (Пашов, П. *Помагало по българска морфология. Имена*. София, 1978, с. 395–396) П. Пашов подробно анализира тези факти, позовавайки се на Л. Андрейчин: „Формата *хиляда* е чисто числително, но формата *хиляда* (напр. *втора хиляда*), от което са образувани и съответните сложни числителни чрез умножение (*две хиляди*, *сто хиляди* и пр.), е съществително от женски род“ (Андрейчин, Л. *Основна българска граматика*. София, 1944, с. 354, цитирано в Куцаров, 2007). И според нас се различава лексемата *хиляда* със значение ‘десет стотици’, която определяме като съществително и която има и мн.ч. – *хиляди*, от лексемата *хиляда*, която означава числото 1000 или 1000 като количество и няма мн.ч. (*хиляда метра*, *хиляда години*).

Милион и *милиард* се отнасят към съществителните, тъй като имат форми за мн.ч. Числителното *хиляда* е различно от съществителните *милион* и *милиард* – *един милион* (*един милиард*) *души*, но не може **една хиляда души*. В РППП (1998) също се разграничават съществителното *хиляда* от числителното *хиляда*, а *милион* и *милиард*, както и при В. Малджиева, са представени като съществителни.

2. Тип 2 – числителни с членувана форма на *-та*, ударението не се мести при членуване, наличие на дублетни форми.

Основна форма	Членувана форма
Ø <i>единайсѐтина</i> <i>единадесѐтина</i>	-та <i>единайсѐтина-та</i> <i>единадесѐтина-та</i>

Към този тип принадлежат: *единайсѐтина/единадесѐтина*, *дванайсетѐтина/дванадесѐтина*, *тринайсетѐтина/тринадесѐтина*, *четирнайсетѐтина/четирнадесѐтина*, *петнайсетѐтина/петнадесѐтина*, *шестнайсетѐтина/шестнадесѐтина*, *седемнайсетѐтина/седемнадесѐтина*, *осемнайсетѐтина/осемнадесѐтина*, *деветнайсетѐтина/деветнадесѐтина*, *двайсетѐтина/двадесѐтина*, *трийсетѐтина/тридесѐтина*, *четиресѐтина/четиридесѐтина*, *шейсетѐтина/шестдесѐтина*.

Разликите с описанието на този тип числителни при Б. Кръстев и В. Малджиева са представени при тип 1.

Б. Кръстев, В. Малджиева и РППП (1998) не обособяват числителните за приблизителност в два типа според това дали имат дублетни форми. Тук те са разделени поради нормативния характер на изследването.

3. Тип 3 – числителни с дублетни членувани форми на *-та/-тè*, ударението не се мести при членуване с *-та*, мести се при членуване с *-тè*.

Основна форма	Членувана форма
Ø <i>двèста</i>	<i>-та/-тè</i> <i>двèста-та</i> <i>двèста-тè</i>

В този тип влизат само две числителни: *двèста* и *трìста* (с дублетни членувани форми *трìстата* и *трìстатè*).

Различните автори третираат по различен начин формоизменението на числителните *двèста* и *трìста*.

Според В. Малджиева (2009, с. 78) окончанието на *двèста* и *трìста* е *-а*, но тук приемаме, че *двèста* и *трìста* нямат окончание, тъй като нямат форми, които да завършват по различен начин освен на *-а*.

В. Малджиева (2009, с. 79) и РППП (1998, с. 770) споменават единствено формите с членна морфема *-та*, докато Б. Кръстев (1997, с. 76) пише за тип 136: „Този тип се отнася само за числителните *сто*, *двèста* и *трìста*. Ударението на членуваната форма пада върху членната морфема“. Т.е. той приема, че единствените членувани форми на *двèста* и *трìста* са *двèстатè* и *трìстатè*.

Макар че ОПР (2012) посочва като нормативни единствено членуваните форми *двèстата* и *трìстата*, при търсене в Българския национален корпус (достъпен на адрес <http://dcl.bas.bg/bulnc/>; за търсене в корпуса: <http://search.dcl.bas.bg/>) се откриват 143 употреби на *двèста-те* (напр. *Двèстате версти до станцията изминаха за две денонощия и ноцуваха два пъти; От двèстате рубли, с които така компрометиращо бе започнал ноцта на насладите и удоволствията, у него бяха останали само*

дванадесет) и съответно 98 на двеста-та (напр. *Ти нямаш дори и кон, с който да изминеш двестата мили; И вие му ги дадохте от двестата франка, които ви бях оставил?*). Поради това смятаме, че има достатъчно основания двете форми да се разглеждат като дублетни.

4. Тип 4 – числителни с членувана форма на *-тè*, ударението при членуване се мести върху членната морфема.

Основна форма	Членувана форма
Ø <i>пет</i>	-тè <i>пет-тè</i>

Към този тип спадат: *четири, пет, шест, седем, осем, девет, десет, петдесет, седемдесет, осемдесет, деветдесет, сто, четиристотин, петстотин, шестстотин, седемстотин, осемстотин, деветстотин*.

Според В. Малджиева *четири* има окончание *-и*, но според настоящото описание *четири* няма окончание, тъй като няма форми, които да завършват по друг начин освен на *-и*.

Б. Кръстев обособява отделен тип само с две числителни – тип 133, към който спадат *три* и *четири*. Тук те са отделени съответно в тип 6 и в тип 4, тъй като според ОНР (2012), използван като основен източник за нормативност на формите, при *трите* ударението не се мести върху членната морфема, докато при *четири-тè* има отмет на ударението върху членната морфема. Останалите числителни от този тип при Б. Кръстев са в различни типове: 5, 6, 9, 10, 50, 70, 80, 90 са в тип 134 – *пет*; 7 и 8 са в тип 135 – *седем*, със забележка „Особеност: изпадане на *e* във формите“, тъй като *седмина* се разглежда като мъжколична форма на *седем*; 100 е в тип 136 – *сто*; 400, 500, 600, 700, 800, 900 са в тип 137 – *четиристотин*.

В РППП (1998) обособеният тук тип 4 съвпада с тип 1.4: „В самостоятелна група се събират числителните бройни имена *пет, шест, десет, сто, четиристотин* и пр., които образуват определените (членуваните) си форми с определителен член *-те*, върху който пада ударението“ (РППП, 1998, с. 770).

Засега остава открит въпросът за числителните от типа на *четиристòтин*, които са представени противоречиво в различните справочници по отношение на ударението в нечленуваната и членуваната форма. Дори ОПР (2012) не е последователен: ударенията при 500 и 700 са дадени по следния начин: *пèтстòтин* – *петстòтинтè* (и двете форми имат само по едно ударение) и *сèдемстòтин* – *сèдемстòтинтè* (и двете форми имат по две ударения). Но при останалите числителни от този тип – 400, 600, 800, 900, основната форма има две ударения, а членуваната има само едно ударение – на членната морфема *-тè*, напр. *чèтиристòтин* – *четиристòтинтè*. За нас основен критерий при включването на 400, 500, 600, 700, 800 и 900 към този тип е това, че ударението се мести върху членната морфема, без да отчитаме дали при формоизменението се запазва, или не второто ударение.

5. Тип 5 – числителни с членувана форма на *-тè*, ударението при членуване се мести върху членната морфема, наличие на дублетни форми.

Основна форма	Членувана форма
Ø <i>единайсет</i> <i>единадесет</i>	-тè <i>единайсет-тè</i> <i>единадесет-тè</i>

Към този тип спадат: *единайсет/единадесет*, *дванайсет/дванадесет*, *тринайсет/тринадесет*, *четирнайсет/четиринадесет*, *петнайсет/петнадесет*, *шестнайсет/шестнадесет*, *седемнайсет/седемнадесет*, *осемнайсет/осемнадесет*, *деветнайсет/деветнадесет*, *двайсет/двадесет*, *трийсет/тридесет*, *чети́ресет/четири́десет*, *шейсèт/шестдесèт*, *няколкостòтин/неколкостòтин*.

При Б. Кръстев всички тези числителни са в тип 134 – *пет*, заедно с 6, 9, 10, 50, 70, 80, 90, но това е така, защото дублетността не се взема предвид при определянето на типовете.

Изследването на В. Малджиева не се занимава с нормативността и не цели обособяване на типове. В него се споменават само *единайсет*,

дванайсет, *двадесет* и *тридесет* като примери за числителни с нулево окончание (Малджиева, 2009, с. 78).

В РППП (1998) числителните от обособения тук тип 5 също са в един тип – 1.4.1, именно поради наличието на дублетни форми. Към тях обаче е добавено числителното *четиридесет* с дублетна форма *четирийсет* според действащата тогава книжовна норма по *Правописния речник на съвременния български книжовен език* на БАН от 1983 г. (второ фототипно издание от 1995 г.). Дублетната форма на *четиридесет* според действащата книжовна норма, т.е. според ОПР (2012), е *четиресет*, както е представена и тук.

Числителното *няколкостòтин/неколкостòтин* не се споменава при В. Малджиева, Б. Кръстев и в РППП (1998). Струва си да се спомене, че правописните речници представят доста непоследователно дублетността при *няколкостòтин/неколкостòтин*, напр. в ОПР (2012) на с. 410 е дадена формата *неколкостòтин*, и то като не препоръчителна (в ОПР в случаите, когато единият дублет се препоръчва, не препоръчителният е изписан в курсив), а като дублетна е посочена формата *няколкостòтин*, но тя липсва на с. 424 при думите, които започват с *ня-*. В Българския национален корпус обаче се откриват множество употреби и на двете форми: 1400 употреби на *няколкостотин* и 900 на *неколкостотин*.

6. Тип 6 – числителни с членувана форма на *-те*, ударението не се мести при членуване.

Основна форма	Членувана форма
Ø <i>две</i>	-те <i>двè-те</i>

Представители на типа са: *две*, *три*, *двèнки*, *трèнки*, *четирèнки*, *двèчки*, *трèчки*.

Според В. Малджиева (2009, с. 78–79) окончанието на *три* и на умалителните числителни *двèчки*, *трèчки*, *двенки*, *тринки* е *-и*, но тук приемаме, че те нямат окончание, тъй като няма други форми, в които да завършват по друг начин освен на *-и*.

В. Малджиева, Б. Кръстев и РППП (1998) разглеждат *два* и *две* като форми на една и съща лексема, съответно *две* за ж.р. и ср.р., а *два* – за м.р. Но ние ги разглеждаме като две отделни лексеми, а не като форми на една и съща лексема. По-подробно за *два* и *две* вж. тип 1. Отново ще подчертаем, че причините да ги разглеждаме като две лексеми, са както във връзка с по-стриктното придържане към морфологичния критерий (членуват се с прибавяне на различна членна морфема: *-та* при *два* и *-те* при *две*), така и с придържането към синтактичния критерий (*два* се съчетава само със съществителни от м.р. за нелица, а *две* – само със съществителни от ж.р. и ср.р.).

7. Тип 7 – числителни с членувана форма на *-то*, ударението не се мести при членуване.

Основна форма	Членувана форма
∅ <i>мнѡго</i>	-то <i>мнѡго-то</i>

Към този тип спадат лексеми като *мнѡго*, *мѡлко*, *нѡколко*, *нѣмнѡго*, *нѣмѡлко*.

В началото беше обяснено защо отнасяме тези лексеми към класа на числителните. Накратко ще припомним, че те отговарят на критериите за принадлежност на дадена лексема към класа на числителните: на морфологичния (членуват се, не се менят по род и число) и на синтактичния (не се съчетават с броими съществителни в ед.ч., съчетания като **много ябълка*, **няколко молив* са неграматични).

Важно е да се изтъкне, че в академичната граматика от 1983 г. (ГСБКЕ, 1983, с. 399) има много сходно наблюдение: „Когато поясняват съществителни имена, някои наречия за количество и степен (*много*, *малко*, *доста*, *повече*, *твърде*, *безброй*, *безкрай*, *безчет* и др.) означават неопределен брой лица или предмети, напр.: *много работници*, *малко хора*, *безброй години*, *повече студенти*, *безчет зърна* и др. Лексикално и функционално тази употреба ги сродява с числителните имена. Това се вижда и от възможността да се използват членувани, напр.: *многоото хора*, *повечето студенти*, *малкото поляни* и др.“. Тук ще отбележим обаче, че за числителни

имена от тип 7 смятаме само тези от споменатите лексеми, традиционно разглеждани като наречия, които могат да се членуват, т.е. *много* и *малко*. За *доста*, *повече*, *повечето*, *безброй*, *безчет* вж. тип 8.

Както беше споменато в началото, традиционно *много* и *малко*, както и *немного* и *немалко* биват отнасяни към класа на наречията, а *няколко* – към класа на местоименията. Така са представени и в РППП (1998).

В. Малджиева (2009, с. 79) също разглежда в класа на числителните традиционно определяните като наречия *много* и *малко* и традиционно схващаното като местоимение *няколко* (определя *много* и *малко* като неопределени числителни, а *няколко* – като местоименно числително).

Б. Кръстев определя *няколко* като неопределително местоимение за число и количество (Кръстев, 1997, с. 23), не го разглежда като числително име. Авторът не споменава останалите числителни от описвания тук тип 7.

8. Тип 8 – неизменяеми числителни имена (не се членуват).

Основна форма	Членувана форма
Ø	-
<i>колко</i>	-

Към този тип спадат лексеми като *колко*, *колкото*, *колцина*, *толкова*, *николко*, *повече*, *повечето*, *доста*, *безброй*, *безчет*.

Тези лексеми отнасяме към класа на числителните поради това, че отговарят на синтактичния критерий: не се съчетават с броими съществителни в единствено число – граматически не са правилни съчетания като **колко чаша*, **толкова цвете*, **доста тетрадка*.

В. Малджиева (2009, с. 79) също отнася към класа на числителните *колко*, *колцина*, *толкова*, *николко*. Не споменава обаче при числителните имена лексеми като *повече*, *повечето*, *доста*, *безброй*, *безчет*. Също така смята *колцина* за мъжколична форма на *колко*, докато тук те се възприемат като две отделни лексеми. Причините да не смятаме *колцина* за част от парадигмата на *колко*, са синтактични и семантични. *Колцина* не се съчетава със съществителни в бройна форма (*Колцина мои приятели*

загинаха от ръчичките им!; съчетанието *колцина приятеля* не е книжовно); семантиката на двете лексеми е различна: *колцина* се използва при запитване за броя на лица (мъже или мъже и жени), докато *колко* се употребява при запитване за броя не само на лица, но и на всякакви други същности.

В. Малджиева приема *колкото* за членувана форма на *колко*: „Някои от местоименните числителни могат да приемат и определителен член, срв. *Няколкото жени влязоха в киното, Донесох колкото стола имаше*“ (Малджиева, 2009, с. 79). Но според нас лексемите от типа на *който*, *каквото*, *какъвто*, *колкото*, които са традиционно разглеждани като относителни местоимения, са отделни лексеми с различно значение от традиционно схващаните като въпросителни местоимения *кой*, *какво*, *какъв*, *колко*, а не са техни членувани форми. *Колцина* също не може да се членува, което е характерно за лексемите, които са традиционно схващани като въпросителни местоимения.

Б. Кръстев определя *колко* като въпросително местоимение за количество, а *николко* – като отрицателно местоимение за число и количество (Кръстев, 1997, с. 22–23), не ги схваща като числителни имена. Останалите числителни от разглеждания тук тип 8 не се споменават в неговото изследване.

В РППП (1998) *колко*, *колкото* и *толкова* се разглеждат като местоимения и като наречия (а *колкото* – и като съюз); *колцина* и *николко* са определени като местоимения; *повече* се схваща като наречие. Лексемата *повечето* обаче, както и в нашето изследване, е отнесена към класа на числителните. Но тя е включена в един тип (тип 1.7) заедно с още три лексеми: *половин*, *половина*, *четвърт*. Пояснено е, че „Има основание да се определят като неизменяеми количествени (бройни) числителни имена, когато са употребени в съчетания от типа на *половин век*, *четвърт час*, *мъж и половина*, *повечето хора* и под.“ (РППП, 1998, с. 770). Тези лексеми обаче не отговарят на синтактичния критерий за класа на числителните имена, тъй като се съчетават с броими съществителни в единствено число: *половин година*, *половин ябълка*, *четвърт век*, *четвърт лист*. В съчетания от типа на *мъж и половина*, също и *час и половина* лексемата *половина* не се членува (не може **мъж и половината*), т.е. не отговаря на морфологичния критерий; а дори и да се опитаме да я отнесем към тип 8 при числителните, които не се членуват, тя не отговаря и на синтактичния критерий – въобще не се съчетава със съществителни. Лексемата

половина има характеристиките на съществително име: от женски род е и има множествено число: *Двете половини на лодката сега се оказаха на цели стотина крачки назад по реката; Нямаме представа колко важна е дясната половина на мозъка!* и *Точно така работеха двете половини на мозъка му.*

В заключение и за по-голяма прегледност представяме таблица с осемте формоизменителни типа при числителните имена.

Таблица 1. Флективни типове при числителните имена

ФЛЕКТИВНИ ТИПОВЕ ПРИ ЧИСЛИТЕЛНИТЕ ИМЕНА		
Номер на тип	Основна форма	Членувана форма
1	∅ десетина	-та десетината
2	∅ единайсетина и единадесетина	-та единайсетината и единадесетината
3	∅ двѐста	-та и -тѐ двѐстата и двестатѐ
4	∅ пет	-тѐ петтѐ
5	∅ единайсет и единадесет	-тѐ единайсеттѐ и единадесеттѐ
6	∅ две	-те двѐте
7	∅ мнòго	-то мнòгото
8	∅ колко	- -

БИБЛИОГРАФИЯ

- Българска академия на науките (2012). *Официален правописен речник на българския език* [ОПР]. София: Просвета.
- Граматика на съвременния български книжовен език: Морфология* (Vol. 2) [ГСБКЕ]. (1983). София: Издателство на БАН.
- Кръстев, Б. (1997). *Морфологията на българския език в 187 типови таблици* (3rd ed.). София: Наука и изкуство.
- Куцаров, И. (2007). *Теоретична граматика на българския език: Морфология*. Пловдив: УИ „Паисий Хилендарски“.
- Малджиева, В. (2009). Български език. In В. Малцијева, З. Тополињска, М. Ђукановић, & П. Пипер, *Јужнословенски језици: Граматичке структуре и функције* (pp. 19–141). Београд: Београдска књига.
- Попов, Д., Симов, К., & Видинска, С. (Eds.). (1998). *Речник за правоговор, правопис, пунктуација* [РППП]. София: Атлантис КЛ.
- Станчева, Р., Томов, М., Паскалев, Н., Кунева, И., & Микова, Л. (2017). Формално описание на инвентара от граматични средства в българския език (като етап от разработването на нормативна граматика). In Т. Александрова & Д. Благоева (Eds.), *Доклади от Международната юбилейна конференция на Института за български език „Проф. Любомир Андрейчин“* (София, 15–16 май 2017 година) (Vol. 2, pp. 107–112). София: Институт за български език – БАН. Retrieved March 10, 2018, from http://ibl.bas.bg/Proceedings_IBL_Conference_2017_Volume_II.pdf

BIBLIOGRAPHY

(TRANSLITERATION)

- Bŭlgarska akademiia na naukite (2012). *Ofitsialen pravopisen rechnik na bŭlgarskiia ezik* [OPR]. Sofiia: Prosveta.
- Gramatika na sŭvremenniia bŭlgarski knizhoven ezik: Morfologiia* (Vol. 2) [GSBKE]. (1983). Sofiia: Izdatelstvo na BAN.
- Krŭstev, B. (1997). *Morfologiia ta na bŭlgarskiia ezik v 187 tipovi tablitsi* (3rd ed.). Sofiia: Nauka i izkustvo.
- Kutsarov, I. (2007). *Teoretichna gramatika na bŭlgarskiia ezik: Morfologiia*. Plovdiv: UI “Paisii Khilendarski”.
- Maldzhieva, V. (2009). Bŭlgarski ezik. In V. Maldžijeva, Z. Topolinjska, M. Đukanović, & P. Piper, *Južnoslovenski jezici: Gramatičke strukture i funkcije* (pp. 19–141). Beograd: Beogradska knjiga.

- Popov, D., Simov, K., & Vidinska, S. (Eds.). (1998). *Rechnik za pravogovor, pravopis, punktuatsiia* [RPPP]. Sofiia: Atlantis KL.
- Stancheva, R., Tomov, M., Paskalev, N., Kuneva, I., & Mikova, L. (2017). Formalno opisanie na inventara ot gramatichni sredstva v bŭlgarskiia ezik (kato etap ot razrabotvaneto na normativna gramatika). In T. Aleksandrova & D. Blagoeva (Eds.), *Dokladi ot Mezhdunarodnata iubileina konferentsiia na Instituta za bŭlgarski ezik "Prof. Liubomir Andreichin" (Sofiia, 15–16 mai 2017 godina)* (Vol. 2, pp. 107–112). Sofiia: Institut za bŭlgarski ezik – BAN. Retrieved March 10, 2018, from http://ibl.bas.bg/Proceedings_IBL_Conference_2017_Volume_II.pdf

Opis typów liczebników odmiennych w języku bułgarskim (jako część gramatyki normatywnej)

W artykule opisano zasady definiowania typów liczebników odmiennych w języku bułgarskim, które zostały zaproponowane w pracy nad gramatyką normatywną. Liczebniki podzielono na typy według form rodzajnika, możliwości przesunięcia akcentu na rodzajnik i występowania dwóch skodyfikowanych wariantów. W ten sposób uzyskano osiem formalnych typów liczebników.

Słowa kluczowe: liczebniki, typy fleksyjne, gramatyka normatywna, język bułgarski

Description of Inflected Numeral Types in Bulgarian (as Applied in the Work on a Normative Grammar)

This article describes the principles of defining the types of inflected numerals in Bulgarian which are used in the work on a normative grammar of the language. The numerals are divided into types according to the form of the article, possibility of shifting the stress to the article and presence of two codified variants. Eight formal types of numerals are thus formed.

Keywords: numerals, inflection types, normative grammar, Bulgarian language

Notka o autorce

Lora Mikova (Лора Микова) (mikova.lora@gmail.com) – magister slawistyki (bohemistyki oraz bułgarystyki); asystent w Instytucie Języka Bułgarskiego w Bułgarskiej Akademii Nauk. Autorka artykułów: *История на кодификацията на бройната форма*, („Български език” 2017); *Езиковата картина на любовта в старобългарския и в чешкия език* („Contrastive Linguistics” 2018). Zainteresowania badawcze: kultura języka, gramatyka, konfrontatywne studia języków słowiańskich.

Lora Mikova (mikova.lora@gmail.com) – holds a master’s degree in Slavic studies (Czech language and literature and Bulgarian studies); Assistant Professor at the Institute for Bulgarian Language, Bulgarian Academy of Sciences. Author of the papers: *История на кодификацията на бройната форма* [*History of codification of the count form*] (2017); *Езиковата картина на любовта в старобългарския и в чешкия език* [*The linguistic picture of love in Old Bulgarian and Czech*] (2018). Research interests: language culture, grammar, contrastive studies of Slavic languages.